

АНАЛІТИЧНІ ОГЛЯДИ ПУБЛІКАЦІЙ З ПИТАНЬ ОСВІТИ

УДК 37.014.552(569.4)

О. В. Карпенко, Є. Ф. Демида

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В ІЗРАЇЛІ

Актуальність статті визначається непересічною цінністю освіти, яка має першорядне значення для успішного функціонування всіх сфер людської життєдіяльності. Досвід Ізраїлю з децентралізації системи освіти як одного зі способів підвищення ефективності та якості надання послуг усіма навчальними закладами може стати корисним і в Україні. При цьому підкреслимо, що надання загальноосвітніх школам автономії як на організаційному, так і на педагогічному рівні слід розглядати в рамках розвитку суспільства в умовах глобалізації.

На сучасному етапі розвитку єврейської держави система освіти функціонує в тісному взаємозв'язку з державними, громадськими, релігійними, культурними та політичними структурами, серед яких головна роль належить центральним та місцевим органам влади. Цей складний взаємозв'язок між центральною владою, місцевими органами влади й шкільними установами розвивається завдяки автономності, високий рівень якої можливий лише в разі децентралізації. Для успішного її проведення та проведення інших реформ у системі освіти Ізраїлю особливе значення відіграли організаційні параметри освітніх установ, а саме: ступінь залучення викладацьких колективів у процес децентралізації управління навчальних закладів, що поліпшило рівень викладання, а також гарантувало зайнятість педагогічних кадрів. Статистика свідчить, що успішна взаємодія між шкільним керівництвом та викладацькими колективами в поєднанні з широкою організаційною автономією дає можливість рядовим викладачам чіткіше уявляти собі мету й способи реорганізації освітніх послуг. Зазначимо, що децентралізація й надання шкільним установам більшої автономії не обмежується лише школою як окремою одиницею. Загалом, суб'єктом автономії є окремий працівник навчального закладу [7, 3].

Одним із завдань розвитку країни є оптимізація системи освіти, що не випадково, оскільки відсутність енергоресурсів спонукає до розроблення нових технологій, які визначають розвиток сучасного суспільства.

Мета статті — проаналізувати зарубіжні й вітчизняні джерела з питань особливостей побудови системи освіти Ізраїлю та державного управління наданням освітніх послуг у цій країні.

Виклад основного матеріалу. Протягом 65-річної історії Ізраїлю його громадяни використовували як світовий досвід, так і багатовікові традиції в розвитку освітньої галузі. Нині країна має розвинену систему освіти та най-

вищий рівень грамотності в Південно-Західній Азії [11]. Кожний п'ятий ізраїльтянин віком від 20 до 29 років — студент вищого навчального закладу [18]. Вперше відразу три ізраїльських університети потрапили до першої сотні світового рейтингу китайського університету Джао Тонг [17]. За 10 років (із 2002 до 2011 рр.) шестеро громадян Ізраїлю стали лауреатами Нобелівської премії в наукових дисциплінах, окрім цього, країна посідає третє місце у світі за кількістю наукових публікацій на душу населення [15]. Та попри такі високі досягнення в системі освіти Ізраїлю є низка певних нерозв'язаних проблем, спричинених труднощами в реалізації внутрішньої державної політики, а також ворожим ставленням переважної більшості арабських країн-сусідів.

Вагомі досягнення освітньої галузі викликають непересічну зацікавленість світової науково-педагогічної спільноти у вивченні відповідного досвіду Ізраїлю. Належну увагу приділяють йому й українські вчені. Такі розвідки суттєво збагачують скарбницю порівняльно-педагогічних досліджень та дають можливість знаходити раціональні зерна для вітчизняної педагогічної науки. Значною мірою вивченню ізраїльського освітнього досвіду сприяють публікації ізраїльських педагогів, зокрема на сторінках російської наукової періодики.

В історичному аспекті ізраїльські освітні процеси вивчав німецький учений Г. Хілліг, який дослідив феномен такої форми місцевого самоврядування, як кібуци, що стали осередками виховання й навчання дітей у єврейських громадах [20]. Сучасну систему освітніх послуг висвітлив білоруський педагог В. О. Бейзеров [8], який окреслив загальні тенденції дошкільної, шкільної та вищої освіти, розглянув питання реформування школи. Зокрема, систему освіти Ізраїлю він представляє як типовий приклад британської освітньої моделі з деякими національними особливостями (релігію не відокремлено від держави, тому більшість навчальних закладів мають у навчальних планах відповідні просвітницькі заняття, на яких суворо додержують єврейських традицій). Освітою управляє уряд (зокрема Міністерство освіти та культури), а субсидує її Міністерство праці та соціального забезпечення. Дошкільна освіта обов'язкова для дітей віком 5–6 років. Більшістю дошкільних закладів керують органи місцевої влади (муніципалітети, ради).

Повний курс середньої школи в Ізраїлі триває 12 років. Навчання в школі з 6 до 14 років (1–9-й класи) обов'язкове, а з 15 до 16 років (10 і 12-й класи) — на вибір. Середня школа в країні диференційована. Її поділено на початкову (1–6-й класи), середню (7–10-й класи) та гімназію (в англомовних країнах — аналог *High School*). Після закінчення 12 класів випускник у разі успішного складання іспитів отримує атестат зрілості. Майже 15 % усіх школярів віком 13–18 років навчається в спеціальних школах-пансіонах (інтернатах), де вони здобувають глибші й міцніші знання порівняно зі звичайними муніципальними школами. У декотрих середніх школах крім загальноосвітньої програми введено і програми з професійною орієнтацією. Наприклад, існують технологічні школи, які дають можливість отримати робітничу професію. Вони, за звичай, охоплюють три рівні підготовки. Після першого, вищого, рівня учні можуть продовжити навчання на профільних факультетах вищих навчальних закладів. Сільськогосподарські школи поєднують основні предмети навчання з агрономічними дисциплінами. Військові училища готують майбутніх кадрових офіцерів і техніків у галузях, по-грібних армії. На курс підготовки кадрових офіцерів приймають тільки юнаків, а на курс підготовки техніків — і дівчат. Ієшиви — це гімназії, в яких світське

навчання поєднується з інтенсивним релігійним. Більшість із них — інтернати, головню для хлопчиків.

Структура вищої освіти повністю відповідає Болонській системі. Фахівців готують за схемою: бакалавр — *BSc (BA)* (3–4 роки навчання), магістр — *MSc (MA)* (1–2 роки) і доктор філософії — *PhD* (2–3 роки).

Вищі навчальні заклади перебувають в управлінні Ради з вищої освіти, яку призначає президент за рекомендацією уряду. До складу очолюваної Міністерством освіти і культури Ради входять учені, представники громадськості та принаймні один студент. Рада уповноважена присуджувати наукові ступені й надавати рекомендації уряду з питань розвитку та фінансування вищих навчальних закладів, а також наукових досліджень [8].

Серед вітчизняних дослідників-компаративістів слід відзначити Л. В. Лохвицьку, яка детально розглядає типологію груп дошкільних установ Ізраїлю, зокрема такі як «маон Йом» (виховуються діти віком від 3 місяців до 5 років), «мішпахтоним» (сімейні центри-ясла тимчасового перебування), «паутон» (приватні нечисельні заклади для дітей до 3 років), «кдам хова» (перепідготовчі групи, призначені для дітей репатріантів віком від 4 років), «ган хова» (обов'язкові підготовчі групи для дитячого садка, призначені для відвідування дітьми віком від 5 років) [3].

Досвід організації ізраїльської школи ґрунтовно досліджує В. В. Громовий. Уважаючи за головне завдання реформування управління системи середньої освіти перехід від зовнішнього до внутрішнього управління школами, — він звертає увагу на те, що в Ізраїлі зміни в освіті відбуваються через реалізацію експерименту у пілотних школах, де апробують інновації державної освітньої політики. Окремі зазначає, що на відміну від США і Західної Європи, де більшість програм для обдарованих дітей реалізують приватні особи, в Ізраїлі це робить держава [1; 2].

Російські вчені М. Л. і Б. М. Портнові розкривають структуру й типологію єврейської загальноосвітньої школи, її зміст, методи навчання. На їхню думку, основні проблеми в побудові навчального процесу такі: пріоритетність вивчення давньої історії та релігії над природничо-науковими предметами; невдалий вибір методів навчання, скопійованих із досвіду країн Болонської системи, а також США; слабка система контролю знань; вільний вибір підручників (викладачі та адміністрація навчального закладу самостійно визначають підручники, за якими проводять заняття). Окрім того, вважають Портнові, проблеми середньої освіти лишаються нерозв'язаними через низький рівень підготовки більшості вчителів, а також брак дисципліни в школах, де процвітають безвідповідальність, грубість і повна неповага до вчителя і дорослих загалом [19]. Ставлення педагогів до дисципліни учнів досліджує і ізраїльський учений З. Ю. Гельман [9].

Уплив матеріального стимулювання вчителів на успішність учнів в ізраїльській школі вивчав В. Лаві. Дослідник описав експеримент Міністерства освіти, проведений в 49 ізраїльських середніх школах з апробації заохочувальної системи оплати праці вчителів [16].

Розвиток державного управління системою неформальної освіти висвітлено в статті Д. І. Привалко. Він аналізує її основні етапи розвитку, розглядає неформальну освіту в контексті реалізації громадської діяльності, молодіжних програм [4].

Систему вищої освіти досліджувало багато і українських, і ізраїльських учених. Найбільш значущими є праці О. В. Глузмана і А. Д. Енштейна. Перший розглядає її стан у загальному контексті вивчення особливостей сучасної вищої школи

за кордоном. Визначає роль і місце університетів Англії, Бельгії, Франції, США, Ізраїлю в загальній системі вищої школи, типи університетів, зміст, структуру та функції університетської освіти, особливості багаторівневої системи підготовки фахівців, організації навчального процесу та післядипломного підвищення кваліфікації викладачів, виокремлює найважливіші тенденції розвитку систем зарубіжної вищої освіти [10]. Натомість другий характеризує перетворення в ізраїльській системі вищої освіти, аналізує становлення мережі ВНЗ [21; 22].

Відома ізраїльська дослідниця Н. Давидович проаналізувала роль педагогічної та дослідницької складових у системі вищої освіти Ізраїлю в процесі її становлення. Вона зазначає, що на розвиток освіти вплинули три головні моделі: німецька, американська і британська. [12; 13].

Становлення й сучасний стан вищої педагогічної освіти в Ізраїлі розглянуто в дисертації М. Г. Дреєрмана. Автор висвітлює методологічні, історико-педагогічні й методичні аспекти розвитку, а також аналізує основні положення етапів її реформування порівняно з системами підготовки педагогічних кадрів у США, Англії, Франції, Німеччини та Японії [14].

Ю. А. Руденко наголошує на актуальності інтеграційних процесів у вищій освіті України та Ізраїлю, аналізує підходи до впровадження кредитно-модульної системи в цих країнах, робить порівняльний аналіз її функціонування, характеризує загальні й відмінні ознаки [5].

Як зазначає Т. В. Семченко, ізраїльські ВНЗ мають повну академічну й адміністративну автономію. Вищий орган академічного інституту — опікунська рада, яка складається з визнаних ізраїльських і зарубіжних учених та громадських діячів. Рада збирається один раз на рік для ухвалення рішень у галузі освітньої політики, бюджету та структури інституту, а також затверджує президента інституту та його заступників. Повну академічну свободу має і вищий науковий орган — сенат. До нього входять декани факультетів і всі ординарні професори, які обирають ректора [6].

Висновки: Для ізраїльської системи освіти характерна тенденція до децентралізації, перевагу якої над централізованим управлінням доведено практикою. Дуже часто виникають проблеми й суперечності між загальнодержавною політикою в галузі освіти та політикою окремих шкіл, оскільки державна політика не завжди враховує потреби окремих навчальних закладів.

Щоби в Україні шкільна автономія не залишалася тільки на папері, треба змінити розуміння на центральному рівні того, що сучасна освіта є стратегічним напрямом діяльності суб'єктів державної політики, а також інститутів влади всіх рівнів з регулювання та оптимізації соціально-гуманітарних цінностей. Керівництво самоврядних шкіл, отримуючи більшу автономію від органів місцевої влади, має й більшу підтримку з боку громадськості. У самоврядних школах повсякденна робота директора стає ефективнішою, а педагогічна діяльність учителів розширюється, стає більш різноманітною й значущою, в педагогічному колективі зростає почуття обов'язку та особистої відповідальності за всю систему освіти.

1. Громовий, В. В. Освіта Ізраїлю та Швеції очима українського директора [Текст] / В. В. Громовий // Упр. школою. — 2010. — № 16/18. — С. 32–60. — Зі змісту : Ізраїл. щоденник. — С. 32–48.

2. Громовий, В. В. Професія, яка робить можливою інші професії [Текст] / Віктор Громовий // Упр. освітою. — 2008. — Верес. (чис. 26). — С. 20–21.

3. *Лохвицька, Л. В.* Упровадження зарубіжного досвіду виховання дітей в українську систему дошкільної освіти [Текст] / Любов Лохвицька // Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди»: зб. наук. пр. — Переяслав-Хмельницьк. 2009. — Вип. 18. — С. 129–133.
4. *Привалко, Д. І.* Розвиток неформальної освіти в Ізраїлі [Текст] / Д. І. Привалко // Вісн. Черкас. ун-ту. — Сер.: Педагогічні науки / Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. — Черкаси, 2011. — Вип. 203. — Ч. 2. — С. 71–74.
5. *Руденко, Ю. А.* Професійна підготовка майбутніх вихователів в Україні та Ізраїлі на сучасному етапі: (проблеми, перспективи) [Текст] / Руденко Юлія Анатоліївна // Наук. вісн. Пед. денноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського: зб. наук. пр. — Одеса, 2010. — Спецвип. Сучасні тенденції в педагогічній науці України та Ізраїлю: шлях до інтеграції. — С. 297–301.
6. *Семченко, Т. В.* Професійна підготовка педагогів в Ізраїлі [Текст] / Т. В. Семченко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2009. — Вип. 5. — С. 250–253.
7. *Бануян, М.* Децентралізація управління в сучасній освітній політиці держави (на прикладі Ізраїлю) [Текст]: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 — політичні інститути, політичні процеси та технології / Мир'ям Бануян; С.-Петербург. пед. ун-т. — СПб., 2011. — 41 с.
8. *Бейзеров, В. А.* Образование в Израиле: современные тенденции [Текст] / В. А. Бейзеров // Образование в соврем. шк. — 2007. — № 6. — С. 56–60.
9. *Гельман, З. Е.* Учитесь, учитесь и... обязательно валять дурака [Текст] / Захар Гельман // Нар. образование. — 2005. — № 9. — С. 190–192.
10. *Глузман, А.* Особенности современного высшего образования за рубежом (Англия, Бельгия, Франция, США, Израиль) [Текст] / А. Глузман // Культура народов Причерноморья. 2005. — № 58. — С. 8–11.
11. *Государство Израиль.* Наука и высшее образование [Электрон. ресурс] // Электронная еврейская энциклопедия. — Электрон. дан. — 2012. — 1 мар. — Режим доступа: http://ejwiki.org/wiki/Государство_Израиль_Наука_и_высшее_образование. — Загл. с экрана.
12. *Давидович, Н.* Преподавание и научно-исследовательская деятельность профессорско-преподавательского состава [Текст] / Н. Давидович, Ц. Синуани-Штерн // Вестн. Моск. ун-та. — Сер. 20: Пед. образование. — 2008. — № 2. — С. 81–90.
13. *Давидович, Н.* Роль уровня преподавания и научных исследований в системе высшего образования [Текст] / Н. Давидович // Вестн. Моск. ун-та. — Сер. 20: Пед. образование. 2010. — № 3. — С. 78–89.
14. *Дреерман, М. Г.* Становление и развитие высшего педагогического образования в Израиле [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Дреерман Марк Григорьевич; науч. рук. Глузман А. В.; Респ. высш. учеб. заведение «Крым. гуманитар. ун-т». — Ялта: [б. и.], 2007. — 307 с. + 1 эл. опт. диск (полный текст диссертации и автореферата). — Библиогр.: с. 207–222.
15. *Израиль* [Электрон. ресурс] // Википедия: свободная энциклопедия. — Электрон. дан. — 2012. — 5 дек. — Из содерж.: Наука и образование. — Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Израиль>. — Загл. с экрана.
16. *Лави, В.* Оплата по результатам: влияние на объем и продуктивность работы учителей и принципы оценивания учеников [Текст] / В. Лави; пер. с англ. С. Кучковской; науч. ред. перевода Е. Сивак // Вопр. образования. — 2010. — № 2. — С. 63–110.
17. *Марьясис, Д. А.* Израиль, экономический обзор. Август 2012 г. [Электрон. ресурс] / Марьясис Д. А. // Ин-т Ближнего Востока. — Электрон. дан. — 2012. — 27 сент. — Режим доступа: <http://www.iimes.ru/?p=15673>. — Загл. с экрана.
18. *Наш Израиль: интересные статистические данные* [Электрон. ресурс] // Хроники Иерусалима. — Электрон. дан. — 2010. — Январь. — Режим доступа: <http://gazeta.rjews.net/israel/stat.shtml>. — Загл. с экрана.
19. *Портнов, М. Л.* Израильская школа: плюсы и минусы [Текст] / М. Л. Портнов, Б. М. Портнов // Педагогика. — 1998. — № 7. — С. 119–122.
20. *Хиллиг, Г.* Израильский кибуц как модель коллективистского воспитания [Текст] / Г. Хиллиг // Педагогика. — 2001. — № 9. — С. 70–86.
21. *Эпштейн, А. Д.* Плюсы и минусы единого государственного тестирования абитуриентов: опыт Израиля [Текст] / А. Д. Эпштейн, В. А. Либин // Открытое образование. — 2003. — № 5. — С. 61–71.
22. *Эпштейн, А. Д.* Система высшего образования Израиля в эпоху перемен [Текст] / А. Д. Эпштейн // Высш. образование в России. — 2000. — № 6. — С. 138–149.

Рекомендовано до друку
Канд. іст. наук П. І. Рогова